

ROVIŠĆE

Primjer razvitka agrarnog pejzaža i naselja

MILOŠ BJELOVITIĆ

Uvod — Okolina Bjelovara izrazito je poljoprivredni kraj. Nizina, koja nije ravna, već ima blagi rebrasti reljef, na kojem su smještena brojna naselja i dobre oranice, široke doline rijeka i potoka, u kojima su odlične livade i pašnjaci, dala je prirodnu osnovu, na kojoj se dobro razvila poljoprivreda.

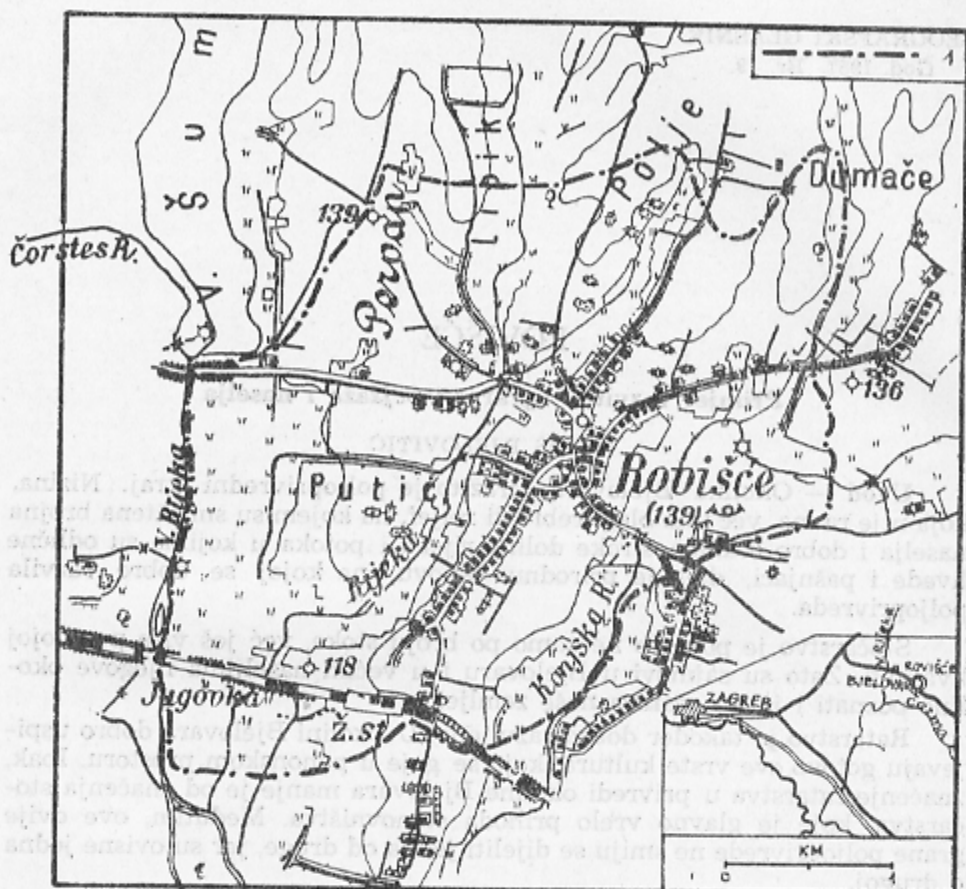
Stočarstvo je poznato ne samo po broju stoke, već još više po svojoj kvaliteti. Zato su sajmovi u Bjelovaru i u većim naseljima njegove okoline poznati i izvan granica naše zemlje.

Ratarstvo je također dobro razvijeno. U okolini Bjelovara dobro uspijevaju gotovo sve vrste kultura, koje se gaje u panonskom prostoru. Ipak, značenje ratarstva u privredi okoline Bjelovara manje je od značenja stočarstva, koje je glavno vrelo prihoda stanovništva. Međutim, ove dvije grane poljoprivrede ne smiju se dijeliti jedna od druge, jer su ovisne jedna o drugoj.

Stanovništvo — etnički raznovrsno, razne starosti i podrijetla — Hrvati, Srbi, Česi, Mađari i Nijemci — razmjenjivalo je iskustva u obradi vanju zemlje i gajenju stoke; rezultat takvog procesa jest, da je okolina Bjelovara danas jedan od naprednijih poljoprivrednih krajeva Jugoslavije.

Prirodna sredina. Zapadno od Bjelovara, na udaljenosti od 12 km je staro naselje Rovišće. Položaj mu je veoma povoljan, jer je u blizini grada, s kojim je povezan željezničkom prugom i cestom. Rovišće je od Zagreba udaljeno 79 km željezničkom prugom, a cestom 72 km. Naselje je i topografski povoljno smješteno; leži na izdanku Bilo-gore, koji se pruža pravcem S—J, i to na nadmorskoj visini od 140—120 m. Stari i najvažniji dio naselja okupljen je, a noviji, kolonistički dijelovi prošireni su na još dva izdanka. Topografski je smještaj prilagođen reljefu. Izdanak je najbolji prirodni položaj za naselje. Padine izdanka izvrsne su oranice, dok su u dolinama rijeka i potoka dobre livade i pašnjaci. Rovišće je povoljno smješteno za razvitak poljoprivrede, koja je osnova njegova gospodarstva.

Izdanci Bilo-gore su diluvijalne starosti, dok su najniži dijelovi terena oko tokova Velike Rijeke, Konjske Rijeke i Rijeke aluvijalne naplavine, a nastali su spiranjem materijala s izdanaka i nanošenjem naplavnog materijala iz gornjih tokova rijeka. Diluvijalne, obronačne gline na istočnom obronku dobar su materijal za pravljenje cigle. Visinska razlika između dolinskih ravni i rebrastih izdanaka nije veća od 20 metara na udaljenosti nekoliko stotina metara.

Sl. 1. Položaj i tip Rovišća

Fig. 1. Position et type de Rovišće.

Kako se radi o agrarnom prostoru, promatramo meteorološke i klimatske podatke sa stanovišta kako utječu na poljoprivredu. Iako ne raspolažemo sa dovoljno podataka, da bi se moglo govoriti o klimi, ipak meteorološki podaci (za stanicu Bjelovar od 1949.—1954.) ukazuju na uvjete razvitka kulturnog i prirodnog biljnog pokrivača. Odstupanja najvažnijih klimatskih elemenata, padalina i temperatura, od prosječnih vrijednosti veoma su značajna za poljoprivredu; što su odstupanja veća, to je prostor manje pogodan za poljoprivredu.

Prosječni godišnji tok temperatura i padalina ovako je raspoređen:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Godišnji srednjak
Temperatura u °C:	- 0,9	0,6	5,4	11,2	15,2	19,1	20,7	19,9	16,3	10,4	5,9	1,9	10,5 °C
Padaline u mm:	48,5	49,6	30,2	52,9	85,4	96,1	74,9	50,4	76,0	54,9	87,4	73,7	780 mm

Količina i raspored padalina povoljni su za poljoprivredne kulture. Za poljoprivredu je do izvjesne granice važniji raspored od količine padalina. Stvarna količina padalina može biti znatno niža od prosječne, ali ako su padaline vremenski bolje raspoređene, ako padaju kad su potrebne kulturama, tad će i rezultati u poljoprivredi biti bolji. Raspored padalina pokazuje dva maksimuma, proljetni (lipanj), koji je od neprocjenjive važnosti za poljoprivredu, i jesenski (studeni), koji nema većeg značenja.

Raspored padalina po godišnjim dobima ovako je raspoređen:

Proljeće	Ljeto	Jesen	Zima	Godišnje
235 mm	201 mm	216 mm	128 mm	780 mm

Odstupanja padalina od prosjeka su znatna, ali mi raspolažemo kratkim periodom promatranja. Za poljoprivredne kulture važnija su odstupanja u negativnom smislu, kad je padalina manje od prosjeka, jer tada nastupa suša. Minimum padalina je u ožujku, što nije opasno, ako se manjak padalina ne nastavi i u proljetnim mjesecima; takve su suše bile godine 1950. i 1952.

Odstupanja padalina u pozitivnom smislu, kad ih je bilo daleko više od prosjeka, nisu imala negativan utjecaj na poljoprivredu, već su godine s takvim rasporedom padalina (1951. i 1953.) bile rodnije od prosječnih.

Međusobni odnos rasporeda padalina i temperatura također je povoljan. Porastu temperatura odgovara porast količine padalina u proljetnim mjesecima, koji su najvažniji za razvitak poljoprivrednih kultura.

Opasnost za poljoprivredne kulture predstavljaju mrazovi. Broj dana s mrazom (stanica Bjelovar, 1949.—1954.) ovako je raspoređen:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Godišnji prosjek
3,3;	5,8;	7,8;	1,1;	0,5;	—	—	—	0,1;	3;	8,6;	9,8;	44 dana

Naročito su opasni proljetni mrazovi u travnju i svibnju, jer uništavaju okopavine (kukuruz, krumpir) i vrtne kulture. Mrazovi u svibnju velika su rijetkost, ali u periodu promatranja bila su 3 dana s mrazom (1952. i 1953.) u tom mjesecu. Tad je nanesena velika šteta jarim kulturama i morale su se drugi puta saditi. Jesenski mrazovi ubrzavaju dozrijevanje i nisu tako opasni.

Trajanje snježnog pokrivača važno je za kulture bijelih ozimih usjeva, jer im služi kao izolator od hladnoće. Trajanje neprekinutog snježnog pokrivača veoma varira, kao što to pokazuje ova tabela:

Godina:	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.	Godišnji prosjek
Dani neprekinutog snježnog pokrivača	11	27	3	21	19	60	24 dana

Iz meteoroloških podata vidimo, da je okolina Bjelovara, a s njom i prostor sela Rovišća, pogodan za poljoprivredu.

Opasnost za poljoprivredne kulture u manjoj mjeri predstavljaju poplave. One su posljedica većih količina padalina u kraćem vremenskom razdoblju, malog pada tokova, kao i petrografskog sastava terena. Poplave su najčešće od veljače do svibnja, te od listopada do prosinca. Plavljeni su tereni uz tokove rijeka i potoka, a pružaju se smierom S—J. Na plavljenim terenima nema oranica, već su na njima livade, pašnjaci ili ostaci šumskog pokrivača. Regulacijom korita rijeke Česme i njenih pritoka, koja je sad u toku, otklonit će se opasnost od poplava.

Tlo i biljni pokrov međusobno su toliko ovisni, da ih je u promatranju nužno uzimati zajedno. Prirodno tlo je podzol, a prirodni biljni pokrov je bila šuma. Pod-

zol je tip tla, koji nastaje na području klima sa znatnim viškom padalina. One se procjeđuju u tlo ili otječu površinski zbog slabo propusnih glina i ilovača. Voda, koja se cijedi u dubinu, zajedno s površinskim otjecanjem vode neprekidno ispire površinski, organogeni i plodni dio tla. Zbog ispiranja površinskog dijela tla, tekuće vode su mutne. Da bi na ovakvom tlu mogle uspijevati kulture moraju se neprestano u tlo unositi organske materije, što se i čini redovitim gnojenjem. Ova okolnost prisiljava seljaka da drži što više stoke, kako bi tlo mogao što bolje gnojiti i na taj način održavati i povećavati plodnost.

Duž Velike Rijeke pojavljuje se mineralno-barsko tlo zbog čestih poplava. Sav ostali prostor zauzima podzol. Na padinama izdanaka tlo je manje vlažno i kiselo od onog u dolinama rijeka i potoka.

Postanak i prošlost naselja — Rovišće je jedno od najstarijih naselja u okolini Bjelovara. Ime je dobilo po potoku Rovišće, koji teče zapadno od naselja, a na karti je označeno kao Rijeka.¹ Narod ovaj potok zove samo Rijeka. Rovišće se spominje prvi put u putovanju kralja Kolomana kroz Hrvatsku, koji je tada posjetio i grad Rovišće. Znači, da je naselje moralo biti poznatije². To je bilo početkom XII. stoljeća. Rovišćanska župa imala je granice svojih posjeda na Česmi, Plavici i Velikoj Rijeci. Dosta dokumenata govori o parnicama rovišćanskih župana i plemića zbog posjeda zemlje. U tim raspravama spominju se naselja Klokočevac i Stare Plavnice kao posjedi Rovišća u XIII. stoljeću³. Popis župa zagrebačke biskupije od godine 1334. navodi župe u selima Rovišću i Klokočevcu. Kad je u jednom naselju župa, to znači, da je ono veće i značajnije⁴.

Stanovništvo — Do polovine XVI. stoljeća živjelo je na prostoru Rovišća i okoline samo hrvatsko stanovništvo. Osvajanjem Slavonije, pa čak i Čazme (1552.), Turska je pomakla granicu između svog carstva i Hrvatske na rijeku Česmu. Staro stanovništvo povuklo se u Zagorje ili se razbježalo, jer je granični pojas bio nesmetano pljačkan od turske i austrijske vojske. Stara su naselja, a među njima i Rovišće, za doba turske granice na Česmi (1552.—1606.) bila uništena. Krajem XVI. stoljeća, usporedo sa slabljenjem turskog carstva, Austrija počinje organizirati Vojnu krajinu. Istovremeno, srpsko stanovništvo iz okoline Pakraca počinje prelaziti na austrijsku stranu. General H. S. Herbertstein, komandant Vojne krajine (1594.—1604.), izvršio je naseljavanje srpskog stanovništva u Rovišće i njegovu okolinu. »U jesen 1597. godine prelazi oko 1700 Srba s generalom Herbertsteinom na austrijsku stranu; oni su prethodno tražili neovisnost od vlastele i katoličke crkve, a htjeli su priznavati samo vlast graničarsku. Ovi su Srbi napravili 40 kuća u samom Rovišću, a ostali su se smjestili u okolnim selima«⁵. Idućih se godina naseljavanje Srba u ovom prostoru nastavlja; početkom XVII. stoljeća naseljavanje je uglavnom završeno. Srpsko stanovništvo u Varaždinskom generalatu (službeni naziv za Vojnu krajinu) dobilo je godine 1630. od cara Ferdinanda II. zakone, po kojima

¹ J. Čuk: Podravina od Bednje do Voćinke i susjedna područja u prvoj polovini XIV. vijeka. Zagreb 1916, str. 30.

² J. Čuk: Ibidem, str. 60.

³ J. Čuk: Ibidem, str. 62.

⁴ J. Buturoca: Popis župa zagrebačke biskupije od 1334 godine, Zagreb 1944, str. 6.

⁵ Dr. A. Ivić: Seoba Srba u Hrvatsku i Slavoniju. Srijemski Karlovci 1909. str. 23—24.

je moglo raditi i živjeti na teritoriju Vojne krajine (Statuta Valachorum)⁶ U XVII. i XVIII. stoljeću kraj između Velike Rijeke na zapadu i Česme na jugu naziva se »Vallacchi Pop. di Rito Greco«, kao što se to vidi na karti »Parte delle Schiavonia« izdanoj u Rimu godine 1690.

Po »vlaškim pravima« u Varaždinskom je generalatu zemlja postala carska, a krajišnici je dobivaju na uživanje. Svi muškarci od 16.—60. godine bili su vojnici u slučaju rata ili provale neprijateljske vojske. U mirno su doba krajišnici bili zemljoradnici, pa su se hranom mogli snabdijevati sami i na licu mjesta. Na taj je način Austrija došla do jeftine vojne sile, koja joj je na ovom prostoru čuvala granicu od kraja XVI. do kraja XVII. stoljeća. Pošto turska granica na Česmi nije bila dugog vijeka (1552.—1606.), trag starih naselja, među njima i Rovišća, nije se izgubio. U Vojnoj krajini vladao je vojno-feudalni društveni sistem, s jakim ostacima plemenskog uređenja. Stanovništvo je živjelo u kućnim zadrugama i u okupljenim naseljima. Time je bilo vojnoj upravi lakše okupiti vojnike i ugušivati pobune samih krajišnika. Lokalnu samoupravu vršili su od naroda izabrani predstavnici. U selima su to bili knezovi. Postojali su i niži, »narodni« oficiri, dok je viša vojnička vlast bila u rukama Austrijanaca. Rovišće je dugo vremena bilo centar srpskog naroda na prostoru zapadno od Bjelovara. Ono se spominje nekoliko puta u XVII. i XVIII. stoljeću u vezi s bunama krajišnika. Iza oslobođenja Slavonije od Turaka krajem XVII. stoljeća nestala je potreba za održavanjem Vojne krajine u sjevernoj Hrvatskoj, ali je austrijska vlast zadržava sve do godine 1873., jer joj je tako bilo lakše boriti se protiv hrvatskog plemstva, koje je neprestano tražilo svoje nekadašnje posjede.

Dok je kolonizacija srpskog i starog hrvatskog stanovništva dolazila s istoka u XVI. i XVII. stoljeću, dotle je za današnju strukturu stanovništva važnija kolonizacija sa zapada i sjevera. Nova kolonizacija počinje iza ukidanja Vojne krajine (1873.), kad novčana privreda prodire u selo rušeći stare ekonomsko-socijalne odnose (kućne zadruge). Još prije službenog ukidanja Vojne krajine kućne se zadruge raspadaju i potajno dijele. Preobražaj iznutra potpomognut je izvana dolaskom doseljenika. Kolonisti dolaze iz krajeva, gdje je novčana privreda već bila jako razvijena, gdje je bilo više stanovništva, pa su za svoja prodana imanja u Moravskoj (dio Češke) ili u Zagorju mogli ovdje kupiti više i bolje zemlje. U zadnjim decenijama prošlog stoljeća izvršena je promjena u sastavu stanovništva i prijelaz iz jednog u drugi način privrede. Ovaj se prijelaz može jasno uočiti iz slijedećih podataka, koji se odnose na selo Rovišće:

Neposredno pred razvojačenje Vojne krajine, bile su god. 1869. u Rovišću samo 53 kuće sa 515 stanovnika. To je doba kućnih zadruga, jer je u svakoj kući živjelo prosječno skoro 10 stanovniká. Međutim, već 1880. Rovišće ima 122 kuće i 531 stanovnika. Broj stanovnika nije se mnogo povećao, ali je izvršena podjela kućnih zadruga na sitne posjede i domaćinstva. God. 1880. na svaku kuću otpada nešto više od 4 člana, dok 1953. domaćinstvo ima prosječno samo 3,6 članova.

⁶ B. Sučević: »Vlaška prava« u Varaždinskom Generalatu. Historijski zbornik VI, br. 1—4. Zagreb, str. 46.

God. popisa	kuća	stanov.	katol.	pravosl.	Čeha	Nijemaca	
1850.	38	612	366	246	—	—	7
1869.	53	515	—	—	—	—	8
1880.	122	531	415	116	—	—	9
1900.	171	797	720	77	228	40	10
1910.	—	848	774	74	236	31	11
1921.	—	858	763	92	236	—	12
1931.	—	934	827	103	232	—	13
1948.	263 domać.	949	—	—	—	—	14
1953.	272 domać.	984	653 Hrv.	66 Srba	173 Čeha	92 Ostalih ¹⁵	

U tom prelaznom periodu važnu ulogu ima doseljeni češki element. Česi se doseljavaju tokom dva zadnja decenija prošlog stoljeća, a nešto ih dolazi i početkom ovog stoljeća. Oni su uveli moderni način obrađivanja tla: željezni plug, poljoprivredne mašine, duboko oranje, jače gajenje pšenice i krumpira, i novu, najvažniju industrijsku biljku okoline Bjelovara, cikoriju. Valja napomenuti, da je češko stanovništvo kupovalo zemlju najbolje kvalitete. Marljivim i dobrim načinom rada češko je stanovništvo za kratko vrijeme postalo najmućnije. Česi su izvršili snažan utjecaj na starosjedioce, koji su se povelili za njima i počeli bolje obrađivati zemlju.

Česi u Rovišću kao i u okolini Bjelovara lako podliježu asimilaciji. Česima se osjećaju oni, koji su rođeni u Češkoj, a već njihova djeca, naročito ona rođena poslije Prvoga svjetskog rata, osjećaju se Hrvatima. Uzroke ovog naglog pretapanja treba tražiti u malobrojnosti i nekompaknosti češkog stanovništva, kao i u nepostojanju češke škole. Većina češkog stanovništva ne zna pisati niti govoriti češki, pa statistički podaci o njihovom broju ne odgovaraju stvarnosti.

Češka je kolonizacija dolazila najvećim dijelom iz Moravske, iz okoline gradova Hodonina i Stražnice oko 40 km od austrijske granice. Slijedeći rodovi (s današnjim brojem obitelji u zagradi) podrijetlom su iz kotara Stražnice: Halupa, Horinek (3), Masnička (2), Mihalič, Svoboda i Vavrik (2). Najstariji članovi tih obitelji rođeni su između 1874. i 1892. godine u Moravskoj. Ostali rodovi sa više domaćinstava nose prezimena: Doležal (6), Horinek (3), Hiržak (2), Holubek (3), Klimek (3), Kukul (2), Nosec (2), Oškera (3) i Vajčner (4). Češka je kolonizacija imala presudan utjecaj na izgled Rovišća. Česi su izgradili mlin, ciglanu, trgovine i najbolje gospodarske zgrade i kuće u selu. U godini 1953. bilo je u Rovišću 35 čeških rodova sa 57 domaćinstava ili 20,9% svih domaćinstava.

⁷ V. Sabljar: Miestopisni riečnik Kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije. Stanje 1850.

⁸ Popis pučanstva koncem godine 1869. Zagreb 1871. godine.

⁹ V. Zoričić: Političko i sudbeno razdieljenje Hrvatske i Slavonije. Stanje 1880. godine.

¹⁰ Dr. R. Signjar: Popis žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1900 godine.

¹¹ Dr. R. Signjar: Popis stanovništva u Hrvatskoj i Slavoniji 1910. godine.

¹² Glavni rezultati popisa stanovništva od 31. III. 1921. — Rukopis u Statističkom zavodu NRH u Zagrebu.

¹³ Glavni rezultati popisa stanovništva 31. III. 1931. — Iz rukopisa u Statističkom zavodu NRH u Zagrebu.

¹⁴ Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. III. 1948. Knjiga I. Beograd 1951. str. 91—92.

Poseban položaj zauzimaju češki Nijemci sa 7 rodova i 16 domaćinstava. Oni se izjašnjavaju kao Česi, ali još i danas neki stariji članovi ovih obitelji govore njemački. Njihov dolazak i djelovanje na izgled prostora bili su isti kao i češki. Ovo su njihovi rodovi: Blaženka, Cajner, Girčal (3), Herl, Kek (5), Štogl (3) i Svarc (2).

Izgled rovišćanskog groblja daje vjernu sliku sastava i djelovanja stanovništva u Rovišću. Grobovi čeških, njemačkih i nekih krajiških obitelji ističu se od ostalih.

Rovišće je 1953 godine imalo 196 rodova sa 272 domaćinstva, koja su bila po podrijetlu:

Starosjedioci	22 roda	sa 42	domaćinstva ili	15,4%	svih domać.
Lokalne migracije	27 rodova	„ 33	„	12,0%	„ „
Podrijetlom Česi	35	„ 57	„	20,9%	„ „
Češki Nijemci	7	„ 16	„	5,9%	„ „
Zagorci	68	„ 79	„	29,0%	„ „
Međimurci	5	„ 6	„	2,2%	„ „
Podravci	7	„ 7	„	2,9%	„ „
Ličani-Kordunaši	11	„ 18	„	6,6%	„ „
Ostali	14	„ 14	„	5,1%	„ „ ¹⁶

S v e g a 196 rodova sa 272 domaćinstva ili 100% domaćinstva

U vremenu pogodnom za kolonizaciju (poslije razvojačenja Vojne krajine 1873.) na hrvatsko je stanovništvo otpadalo $\frac{1}{3}$, dok su ostalo bili Srbi. Danas starosjedioci čine jedva $\frac{1}{6}$ svih domaćinstava, a zajedno s lokalnim imigracijama tek nešto više od $\frac{1}{4}$ svih domaćinstava (27,4%). Stare krajiške obitelji hrvatske kao i srpske brzo izumiru. Stari krajiški hrvatski rodovi (u zagradi broj domaćinstava) jesu: Barić, Bistrica (2), Čičak (2), Forčić, Gidić (2), Gojković, Grgić (4) Kovačević, Jandrić (3), Jugović, Lovrić (3), Odlešić (2), Pećar, Petrić (2), Samardžija (2), Šoštarić (4) i Turić (2). Primjer naglog izumiranja krajiških obitelji pruža rod Pećar, koji je 1868. u Rovišću bio najbrojniji sa 7 obitelji, a nedavno je izumrla i zadnja!

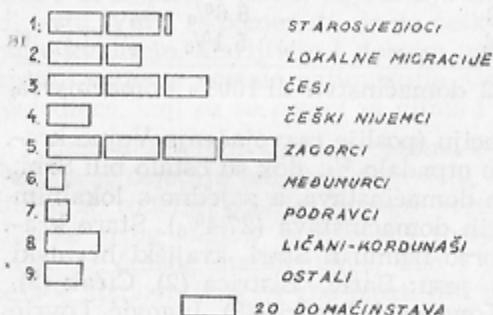
Zagorska je kolonizacija najjača i danas dominira. Ona ima najbolje uvjete da se i dalje nastavi. Po relativnom udjelu ona je na prvom mjestu po broju domaćinstava sa skoro $\frac{1}{3}$, a po udjelu stanovništva još je jača. Prema grubim ispitivanjima najmanje je zagorskih obitelji došlo u doba Austro-Ugarske (oko $\frac{1}{10}$), za vrijeme stare Jugoslavije oko polovine današnjih obitelji, a poslije 1945. doselilo se 26 obitelji. Većina obitelji je podrijetlom iz kotara Varaždin, a manji dio iz kotara Krapine, Zagreba i Križevaca. Ovo su rodovi sa više domaćinstava: Celjak (3), Ciglar (3), Dundek (2), Hunjet (4), Novoselec (4), Pučak (1). Dok je češka kolonizacija prevladava krajem XIX. stoljeća, zagorska dominira iza Prvog svjetskog rata s tendencijom da dalje ojača. Izdvojili smo kolonizacije iz Međimurja i Podravine, da se vidi kako su neznatne u poređenju sa zagorskom.

¹⁵ Prethodni rezultati popisa stanovništva od 31. III. 1953. Beograd 1953. Podaci o nacionalnosti dobiveni su u Općinskom odboru Rovišće.

¹⁶ Do podataka o podrijetlu stanovništva došao sam služeći se: knjigom državljana, biračkim spiskovima i matičnim knjigama u Općinskom odboru Rovišće. Lokalne migracije su iz uže okoline Rovišća.

Kolonisti iz Like i Korduna dolazili su većinom između dva svjetska rata, a dobrim su dijelom Srbi. Ova kolonizacija ima 11 rodova sa 18 domaćinstava u Rovišću. Danas se veoma rijetko doseljuju obitelji iz Like i Korduna. Iz sela Perjasice (kotar Vojnić) doselila su 2 roda, koji danas imaju 6 obitelji: Grubešić (4) i Vučković (2); iz sela Kuterevo (kotar Otočac) doseljena su 2 roda s 4 obitelji: Bukovec (2) i Marincl (2).

Pošto se Rovišće spominje veoma često u vezi s preseljivanjem srpskog stanovništva iz Slavonije u XVII i XVIII. stoljeću, iznenađuje malen broj ovog stanovništva. Razlog će biti u tom, što je Rovišće za vrijeme Vojne krajine bilo utvrđenje i upravni centar, a vojna uprava nije htjela u njemu imati inovjerni, buntovni krajiški element. Utvrđenje Rovišća služilo je protiv turskih upada u XVII. stoljeću, a kasnije protiv pobuna samih krajišnika. Da je Rovišće bilo centar srpskog stanovništva u ovom kraju, može se danas zaključiti jedino po velikoj pravoslavnoj crkvi u sredini sela.

Sl. 2. Poriijeklo domaćinstava Rovišća. 1. starosjedioci; 2. lokalne migracije; 3. Česi; 4. Češki Nijemci; 5. Zagorci; 6. Međimurci; 7. Podravci; 8. Ličani i Kordunaši; 9. ostali.

Puni pravokutnik znači 20 domaćinstava.

Fig. 2. Origine de l'économie domestique de Rovišće.

1. autochtones; 2. migrations locales; 3. Tchèques; 4. Allemands de Bohême; 5. originaires du Zagorje; 6. originaires de Međimurje; 7. originaires de la Podravina; 8. originaires de Lička et Kordun; 9. autres.

Srpsko stanovništvo opada iz godine u godinu, i to ne samo relativno, nego i apsolutno. Uzroci nestajanja leže u geografskom položaju Rovišća, u socijalnim i psihičkim odnosima. Srpsko-krajiško stanovništvo (kao i hrvatsko) ima najmanje djece, dvoje, jedno ili nijedno, »da se ne bi imanje (»grunt«) cijepalo, a djeca postala sirotinja«. Isto se tako to stanovništvo teže prilagođuje novim uvjetima života. Najvažniji je uzrok opadanju nepostojanje većeg srpskog emigracionog kraja, iz kojeg bi pritjecali doseljenici. Srpsko bi stanovništvo u Rovišću (kao i u čitavoj sjevernoj Hrvatskoj, a vjerojatno i Slavoniji) prema današnjim biološkim uvjetima brzo izumrlo. Srpski krajiški rodovi (s brojem obitelji) u Rovišću jesu Dobrojević, Glavičić (2), Opačić, Pavković i Popović (3).

Svi kolonisti osim Čeha slabije su imućni gospodari. Oni se bore da svojoj djeci osiguraju što više zemlje, jer ona osigurava bolji život. Iz redova kolonista izlazi poljoprivredni proletarijat, koji se zaposljuje u nepoljoprivrednim granama u Rovišću ili Bjelovaru. Biološki, kolonisti su daleko jači od starosjedilaca. Za starosjedioce je neshvatljiv broj djece u kolonističkoj obitelji (4—10 djece kod Zagoraca). Međutim, nova sredina utječe veoma brzo na koloniste; tako generacija, koja je rođena u novom kraju, redovito nema više onoliko djece kao doseljena generacija. Koloni-

sti primaju neke osobine načina života u novoj geografskoj sredini, ali u nju unose i svoje osobine. Tako na pr. zagorska kolonizacija donosi kajkavštinu, koju djeca kajkavaca u školi i životu zaboravljaju i prelaze na štokavštinu. Novim uvjetima života najlakše se prilagođuju kolonisti iz Zagorja.

Staro krajiško stanovništvo postepeno nestaje, a na njegovo mjesto dolazi novo — kolonističko. Struktura stanovništva po podrijetlu pokazuje, da je današnje Rovišće sastavljeno od tri glavna elementa: krajiškog u nestajanju, češkog, koje se pretopilo u hrvatsko, i zagorskog, koji neprekidno dolazi.

Društvena izmjena pejzaža — Prirodno tlo — podzol, prirodni biljni pokrov — šumu, ljudi su radom tokom stoljeća toliko izmijenili, da danas pejzažem dominiraju kulturna vegetacija i naselje. Od slabog podzola ljudi su dugotrajnim radom stvorili kultivirano tlo. Šume, koje su nekad dominirale pejzažem, danas su samo ostaci (lugovi) uz rijeke, na slabom, močvarnom tlu. U dolinama rijeka su livade, na manjim dijelom pašnjaci (na slabijem tlu). Livade se kose dva puta, a pašnjaci jednom ili nijednom u godini.

Danas pejzažem dominiraju oranice, koje se nalaze na stranama izdanka. Na njima je u potpunosti kulturni biljni pokrivač (žitarice, okopavine, vrtne i voćne kulture i rijetko gdje vinograd). Na međama se zadržalo još pokoje staro drvo (hrast ili jasen). Na hrptu izdanka je naselje Rovišće.

Privreda — Glavno zanimanje stanovništva je poljoprivreda, jer se njom bavi 85% svega stanovništva. Poljoprivredom se bavi i dobar dio radnika (10%), koji su pretežno poljoprivredni radnici. Ostatak od 5% čine zanatlije i službenici.

Za poljoprivredu Rovišća kao i za bjelovarsku okolinu jednako je važno ratarstvo i stočarstvo. Međutim, postoji velika razlika u odnosu prihoda tih dviju grana. Ratarstvo daje proizvode gotovo isključivo za ličnu potrošnju, dok stočarstvo daje glavninu tržišnih viškova; preko stočarstva dolazi glavnina novčanih prihoda. Treba reći, da se preko stočarskih proizvoda izražava i višak ratarske proizvodnje; na pr. stoka se tovi kukuruзом, a zatim prodaje.

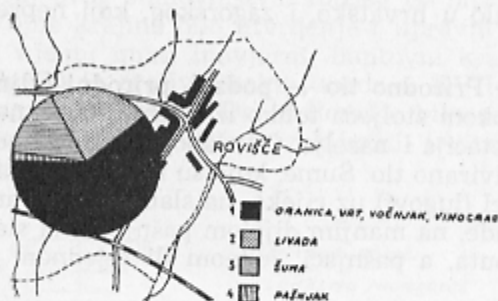
Kategorije korištenja tla u katastarskoj općini Rovišće bile su 1952. ovako raspoređene:

Oranice	894 kat. jut.	754 čhv. ili 57%
Vrt	30 kat. jut.	1048 čhv. ili 2%
Voćnjak	1 kat. jut.	719 čhv. ili —
Vinograd	2 kat. jut.	1527 čhv. —
Livada	387 kat. jut.	1477 čhv. ili 25%
Pašnjak	32 kat. jut.	312 čhv. ili 2%
Šuma	138 kat. jut.	566 čhv. ili 9%
Neplodno	78 kat. jut.	1165 čhv. ili 5%
Ukupno	78 kat. jut.	1147 čhv. ili 100%

¹⁷ Podaci o kategorijama tla iz Katastarskog ureda u Križevcima.

Na obradive površine (oranice, vrt, voćnjak, vinograd i livade) otpada 36% svega zemljišta. U tom visokom procentu, obradivog zemljišta treba tražiti osnovu ekonomski snažno razvijenog sela. Karakterističan je visok procent oranica i livada. Suma je sva, osim par lugova, državni posjed.

Kulture na oranicama tokom zadnjih godina (1952.—1955.) bile su ovako raspoređene: kukuruz 40%, pšenica 37%, raž, ječam i zob 4%, industrijsko bilje 7%, krumpir 6%, te krmne kulture i ostalo 6%.

Sl. 3. Kategorije tla u katastarskoj općini Rovišće 1952. g.

Fig. 3. Catégories du sol dans la commune cadastrale de Rovišće en 1952.

1. terre labourable, jardin, verger et vigne; 2. prairie; 3. forêt et 4. paturage.

Kukuruz je glavna kultura, koja se najvećim dijelom koristi za ishranu stoke, a manjim dijelom za ishranu siromašnijeg dijela stanovništva. Prinosi kukuruza i ostalih kultura veoma variraju u vezi s meteorološkim prilikama.

Pšenice ima nešto i za tržište, a počela se jače gajiti dolaskom Čeha. Prije je dominirala proizvodnja raži. Ražena slama je stoljećima služila za pokrivanje kuća i gospodarskih zgrada. Danas u Rovišću ima svega nekoliko kuća pokrivenih slamom. Prinosi pšenice jako variraju. Tako je god. 1953., koja je bila vlažna, prinos bio 14 mtc po kat. jutru, a 1954., koja je bila sušna, prinos je bio svega 6 mtc po k. j.!

Industrijsko bilje, zapravo cikorija, zauzima 7% oraničkih površina. Cikoriju su donijeli Česi krajem prošlog stoljeća, a služi kao osnovna sirovina za kavovine. U Rovišću je god. 1953. bilo 168 saditelja cikorije, koja je bila zasijana na 68 k. j. Iste su godine saditelji poduzeća Franck iz Zagreba predali 873.168 kg korijena cikorije i dobili 6,461.443 dinara. Više od 60% svih domaćinstava sadilo je cikoriju, a svaki je saditelj te godine prosječno primio 38.000 dinara. Kultura cikorije traži odlično tlo i brzo ga iscrpljuje; zato se sve više upotrebljava umjetno gnojivo. Rad oko cikorije ide među najteže u poljoprivredi, jer se biljka mora više puta okopavati i plijeviti od korova.

Krmne kulture zauzimaju veće površine, nego što iskazuje statistika, jer se siju kao međuusjev ili poslije strnih kultura.

Stočarstvo je jednako važna grana poljoprivrede kao i ratarstvo; dobre livade omogućuju intenzivno gajenje biranih vrsta stoke. Rovišće ima stočarsku zadrugu osnovanu između dva svjetska rata, koja gaji simentalaska goveda, a danas uvodi jorkširsku pasminu svinja. Rovišće je poznato po kvalitetnoj stoci. Razvitak stočarstva može se pratiti iz ove tabele:

jeko Kapacitet joj je 3—4.000 litara mlijeka dnevno. Dio mlijeka otprema se svakodnevno vlakom u Zagreb.

Promet — Kroz Rovišće prolazi cesta Bjelovar—Križevci, odnosno Bjelovar—Zagreb, koja se sada pregrađuje, kao dio auto-ceste Zagreb—Osijek. Kad se modernizacija dovrši, Rovišće će biti još bolje povezano s Bjelovarem i Zagrebom. Rovišće ima cestu IV. reda do željezničke stanice, tako da se $\frac{3}{4}$ svih kuća nalazi pored ceste. Najveći je promet po cestama ujesen, zbog sabiranja ljetine i odvoza cikoriije na željezničku stanicu. Promet po cestama je živ i u dane sajмова u Bjelovaru.

Željeznica je najvažnija po količinama prevezene robe i putnika. Pruga Križevci—Bjelovar dovršena je god. 1894. i ima veliko značenje za razvitak Rovišća. Promet putnika željezničke stanice Rovišće u god. 1954. bio je ovakav: ukupno izdano: 52.504 karte; za Bjelovar 27.579 karata; za Križevce 8.377 karata; za Zagreb 5.027 karata; za Žabno 3.624 karte, za Cirkvenu 1.794 karte; za Klokočevac 799 karata; ostalo 5.304 karte.

Iste je godine Rovišće imalo 43 mjesečne i 21 sedmičnu pretplatnu željezničku kartu, i to gotovo sve za relaciju Rovišće—Bjelovar. Većina od njih su dačke, a manji dio radničke karte. U putničkom je prometu Bjelovar na prvom mjestu, što je razumljivo, jer je on upravni, potrošački i snabdjevački centar.

Teretni promet željezničke stanice Rovišće u god. 1954. bio je ovakav: ukupno 5.710 tona; od toga: 2.226 tona drveta; 1.860 tona cikoriije; 600 tona sijena; 130 tona krumpira; 180 tona brašna i 714 tona ostale robe²¹.

Drvo se dovozi iz Česme i Bilo-gore. Većina se upućuje u Đurđenovac na prerađu, a manji dio ide kao rudno drvo u rudnike Golubovec, Sevincu i dr. Sva se cikoriija upućuje u Zagreb, a tako i većina živežnih namirnica.

Tip naselja — Rovišće je tip zbijenog, krajiškog naselja, koje se najprije razvijalo oko krajiškog utvrđenja u obliku prstena. Dolaskom kolonista, krajem prošlog stoljeća, počelo se širiti na sjever i na jug prema željezničkoj stanici. Ova su širenja išla hrptom izdanka. Danas se Rovišće razvija u pravcu Zapad—Istok, uz cestu Križevci—Bjelovar. Krajiške su kuće drvene i položene okomito na put. Danas ih još ima svega nekoliko. Skoro sve nove kuće prave se u obliku slova »L« (»uključ«, kako to narod zove). Do ceste su dvije sobe, a u dvorištu je kuhinja s nusprostori-jama. Gospodarske zgrade zatvaraju dvorište sa sjeverne strane, da bi se stoka zaštitila od hladnoće. Velike gospodarske zgrade, staje i štagljevi su dokaz, da je Rovišće bogato selo, kao i da je stočarstvo osnovna grana privrede.

Spomenici prošlosti teško se održavaju u vlažnim, panonskim prostorima, gdje nema dobrog građevinskog materijala. Zato su spomenici rijetki i mladi. Od starog krajiškog utvrđenja nije ostalo ništa, jer je bilo izgrađeno od drveta. Nedavno su zatrpani i zadnji rovovi iza crkvi. Iz tog perioda jedino su ostale dvije velike crkve. Katolička crkva i župa obnovljene su god. 1789., a pravoslavna je crkva zidana god. 1794. na mjestu stare drvene crkve.

²¹ Podaci iz željezničke stanice u Rovišću.

Opći problemi — Istovremeno s raspadanjem kućnih zadruga, iza ukidanja Vojne krajine (1873.) dolazi do naglog cijepanja posjeda i usitnjavanja parcela. Katastarska općina Rovišće imala je 1866. godine 936 parcela, a 1952. godine već je bilo 2.900 parcela²². To znači, da su u međuvremenu napravljene od jedne parcele tri. Kad znamo, da je u istom vremenu porastao broj domaćinstava od 53 (u god. 1869.) na 261 poljoprivredno domaćinstvo (u god. 1953.), tada dobivamo, da je god. 1869. na jedno domaćinstvo otpadalo prosječno 30 k. j. zemlje, dok je god. 1953. jedno domaćinstvo u prosjeku imalo svega 6 k. j. zemlje. Istovremeno je prosječna veličina parcele opala sa 1,7 k. j. na svega 0,6 k. j. Usitnjavanjem se pogoršava i raspored parcela, jer su parcele većine domaćinstava međusobno dosta udaljene, što otežava radove na njima. Usitnjavanje parcela i posjeda u suprotnosti je s modernim načinom obrađivanja tla. Suvremena tehnika nije rentabilna na posjedima ispod 10 k. j. Moderna se poljoprivreda temelji na intenzivnijem radu i povećanoj proizvodnji sa istih površina, što se postiže boljom obradom, upotrebom umjetnih gnojiva i drugih agrotehničkih mjera, kao i odabiranjem vrsta stoke i sjemena. Suvremena poljoprivreda traži seljaka - trgovca, proizvođača poljoprivrednih viškova za tržište. Rovišće ima niz prednosti pred ostalim selima u tom pogledu. Ono ima dobru zemlju, marljivo i snalažljivo stanovništvo, kao i povoljan položaj za prijevoz robe na tržište.

U poslijeratnom periodu selo je naglo i mnogo koraknulo naprijed. Godine 1947. uvedena je električna rasvjeta, i već je elektrificirano preko 83% domaćinstava. Rovišće ima oko 50 dinamo-motora, koji olakšavaju rad u gospodarstvu. Preko 50 radio-aparata i desetak kupaonica u više od 40 novih kuća sagrađenih od 1946. do 1955. dokazuju visok životni standard u ovom selu.

Rovišće je god. 1955. postalo općina — komuna prostora između rijeke Česme na jugu, izvorišnog dijela Velike Rijeke na sjeveru i grada Bjelovara na istoku. Na tom se prostoru nalazi 13 sela sa oko 8.000 stanovnika. Prije su tu postojale tri općine. Rovišće je u sredini ovih sela. Položaj mu nije povoljan za širu okolinu, jer većina putova iz ovih sela vodi prema Bjelovaru. Da bi se sela bolje povezala s Rovišćem, počela je izgradnja cesta IV. reda iz Rovišća prema sjeveru i jugu. Osim željezničke stanice i trgovačkih radnji, u Rovišću postoje pošta, osmogodišnja škola i veterinarska ambulanta. Razvitak Rovišća u jači centar može ometati blizina Bjelovara.

Zaključak — Položaj i prirodni uvjeti omogućili su povoljan razvitak Rovišća. Specifični historijski uvjeti, u kojima se selo razvijalo (Vojna krajina, od XVII.—XIX. stoljeća), imali su za posljedicu brzo naseljavanje novog stanovništva krajem XIX. stoljeća. Za Rovišće ima posebno značenje dolazak češkog stanovništva, koje je unaprijedilo gospodarstvo i način života. Krajem XIX. stoljeća bila je najvažnija češka kolonizacija, a danas je zagorska. Raspadanje kućnih zadruga i dolazak novog stanovništva

²² Podaci dobiveni u Katastarskom uredu Križevci.

uvjetuju naglo povećanje broja domaćinstava. Usitnjuju se posjedi i parcele. Ovaj je proces u početku bio odraz razvitka poljoprivrede, a danas postaje kočnica njenog unapređenja.

Rovišće je napredno i ekonomski jako sela, jer je njegovo stanovništvo veoma dobro iskoristilo povoljne prirodne uvjete i društvene mogućnosti. Osnivanjem općine, Rovišće je postalo administrativni, ekonomski i kulturni centar okolice, a time su poboljšani uvjeti njegova daljnjeg razvitka.

RÉSUMÉ

Rovišće

Un exemple d'évolution du paysage rural et de l'habitat

M. Bjelovitić

Les environs de la ville de Bjelovar dans le Nord de la Croatie sont connus du point de vue de l'agriculture et particulièrement de l'élevage. Le village de Rovišće se trouve à 12 km à l'Ouest de cette ville; il est situé sur une des «serres» de la Bilogora, de direction N.-S. Sa position géographique est très favorable, puisqu'il est desservi par la route Bjelovar—Zagreb et par la voie ferrée Bjelovar—Križevci.

Le relief de la région est simple; les hauteurs représentent des terrasses du Quaternaire ancien qui dominent de 20 m à peine la plaine alluviale moderne, couverte de prairies, alors que les labours l'emportent dans les parties hautes, plus sèches.

Le climat est favorable au développement de l'agriculture: le maximum des pluies se situe au printemps.

Le sol est un podzol qui doit être chaque année engraisé en raison du lessivage intense.

Rovišće est un des plus anciens villages de la région. Il est mentionné dans les listes de localités de l'évêché de Zagreb dès 1334. Jusqu'à l'invasion turque et à la fixation de la frontière à Čazma, (1552), sa population a été entièrement d'origine croate. L'Autriche, en organisant les Confins Militaires au cours de XVIe siècle, a colonisé des Serbes aux environs de Pakrac.

Après la dissolution des Confins (1873), le village entre dans le circuit d'une économie capitaliste, les zadrugas se dissolvent et les propriétés se morcellent. Rovišće passe de 53 maison en 1869 à 122 en 1890.

La population tchèque qui arrive dans le village à la fin du XIXe siècle a exercé une grande action sur l'évolution du village. Elle a apporté la charrue de fer, les machines agricoles, et répandu la culture de la chicorée.

En 1953, sur 272 ménages, on en compte: 42 de souche (originaires du village), 33 des environs, 73 de Bohême, 79 du Zagorje, 6 du Medumurje, 7 de Podravina, 18 de Lika et du Kordun, 14 divers. De nos jours, c'est le courant du Zagorje qui tend à devenir exclusif.

En 1952, le terroir comprend 57% des labours, 25% de prairies et 5% de terres infertiles. Les principales cultures sont le blé et le maïs. La chicorée donne de gros profits.

Rovišće a trois activités industrielles: le moulin et la tuilerie, édifiés par les Tchèques, et la laiterie. Le commerce s'effectue par chemin de fer et par camions. La plupart des denrées sont expédiées vers Zagreb ou Bjelovar et la plupart des voyageurs se dirigent vers cette dernière ville.

Rovišće est un type de village aggloméré autour de l'église qui en constitue le centre et qui s'est développé récemment le long de la route Bjelovar—Križevci.

Le principal danger pour l'agriculture réside dans le morcellement des exploitations et des parcelles. En 1866, il y avait 936 parcelles, en 1952, 2.900.

En 1955, Rovišće est devenu le siège d'une grande commune comprenant 13 villages et 8.000 habitants. Cette promotion peut favoriser son développement, mais la proximité de Bjelovar peut en revanche, le contrecarrer.

(Traduit par A. Blanc)